

Milan Moguš (Zagreb)

TOPONIMIJA NA JUŽNOM DIJELU JUGOSLAVENSKE OBALE JADRANA

Utisak što ga na kontinentalca ostavlja more nije svugdje jednak. To je i razumljivo jer niti su svi kontinentalci isti niti su sve obale jednake. Kontinentalac nosi u sebi, između ostaloga, svoj pejzaž, svoju konfiguraciju, pa i nazivlje koje mu služi da se lako snalazi u toj konfiguraciji. More pak ne zna na svojoj površini za kamene-medaše, za vrstu tla, za drvo ili šumu. Pa kad se dogodi da se kopnenjak zaustavi na obali, da pored mora „zabije svoje kolce“, onda nastupa vrijeme čovjekova privikavanja, ali i nametanja njegove nomenklature moru, kako bi se u novoj okolini bolje orijentirao. Pojednostavnjeno rečeno: čovjek zamjenjuje mjesto gdje je orao mjestom za ribolov, ali kopneni naziv „njiva“ ili „polje“ prenosi najčešće na more. Pogled je dakle upravljen s kopna na more, a ne obrnuto.

Takav se odnos pokazuje na čitavoj istočnoj obali Jadrana kad je riječ o slavenskoj toponomastičkoj nomenklaturi. To bjelodano pokazuju radovi Petra Skoka, u prvome redu njegovo *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*,¹ a u novije vrijeme radovi Petra Šimunovića, osobito njegova knjiga *Toponimija otoka Brača*.² Slaveni su se, naime, doprijevši poznatim seobama na jadransku obalu, susretali s morfologijom tla koja im je bila nepoznata, pa za nju nisu imali pogodnih izraza. Istina je da su podosta naziva preuzeli od starosjedilaca, ali je istina i to da su na za njih nove lokalitete prenosili kudikamo više svoje nazive i svoje metafore. Tako npr. najstarija hrvatska zemljopisna nomenklatura — koliko god oskudna u potvrdama do kraja 13. stoljeća — „pokazuje zavidnu inventivnost . . . da već postojeći inventar iz svoga jezika prilagodi sasvim drukčijem zemljopisnom pejzažu“.³ Možda se to najbolje može potvrditi upravo nazivljem za uvale, rtove, tjesnace, otoke,

¹ Petar Skok, *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*, knj. I i II, Zagreb 1950.

² Petar Šimunović, *Toponimija otoka Brača*, Brački zbornik, sv. 10, Supetar 1972.

³ Petar Šimunović, *Hrvatska zemljopisna nomenklatura u dalmatinskom krškom području do kraja 13. stoljeća*, Čakavska rič, sv. 1, Split 1971, str. 76.

otociće, grebene i hridi, dakle nazivljem što su ga Slaveni morali stvarati po dolasku u novo podneblje.

Obalna su se geografska imena počela zasebno obrađivati u slavenskoj toponimiji tek u zadnje vrijeme. Inicijativa za to potekla je od toponomastičara s naše obale.⁴ To je i razumljivo jer „druge slavenske zemlje, kao i zemlje u kojima obitavaju Slaveni i nemaju takvu razvedenu obalu s obiljem naziva, pa se obalni toponimi nisu nametali kao zasebna skupina. Smatralo se da otoci u moru i u rijeci, tjesnaci, konfiguracija obalnog pojasa, pristaništa, ribnjaci, prometne veze, riječne i morske, pružaju dovoljno dokaza da se radi o istoj semantičkoj skupini zemljopisnih naziva.⁵ Međutim, pokazalo se „da nazivi zemljopisnih objekata uz rijeku i u primorju nisu sumjerljivi ni s obzirom na vezu naziva s geografskim objektima, ni s motivima koji uvjetuju takve nazive, ni s jezičnim osobinama naziva, a niti s kriterijem pri izboru naziva za ispitivanje“.⁶ Zato se — s pravom — ta skupina imena može izdvojiti.

Ovdje je izdvojena obalna toponimija južnog dijela jugoslavenskoga primorja. Prošlo je već dvadeset godina kako sam sudjelovao u ekipi stručnjaka koja je brodom Hidrografskoga instituta JRM obišla obalni pojas od Stona do Ulcinja radi korekture pomorskih karata. Trebalo je a) ustanoviti točne oblike obalnih i unutrašnjih toponima koji su dosad zabilježeni na kartama (pomorskim i sekcijskim) i b) prikupiti u narodu nove, dosada nezabilježene, toponime. Pošto smo se zaustavili u 57 naselja i konzultirali oko 80 ispitanika, sakupili smo građu koja je obuhvaćala preko 1000 prokontroliranih toponima koji su bili zabilježeni na dosadašnjim kartama i preko 1000 novih imena s različitim varijantama. Ustanovili smo tada da je na dosadašnjim kartama bilo krivo zabilježeno oko 20% toponima.⁷ Svu sam građu srediо, ali je do sada nisam obrađivao. Za ovu prigodu izdvajam samo nazive koji se odnose na obalnu toponimiju.

Ako se u toponimima zrcali slika tla, onda bi se za kopno što ga oplakuje more na južnom dijelu jugoslavenske obale Jadrana moglo reći da je prepuno suprotnostima, kontrastima. To je osnovni dojam kad se razmotri semantička organizacija toponima.

Neke su suprotnosti vidljive u toponimima, da tako kažem, na prvi pogled. Tako nasuprot otočiću *Kosmeču*⁸ 'tlo obraslo raslinjem' nalazimo *Goleč*⁹ 'golo tlo, neobraslo' ili rt *Ljuta*¹⁰ 'krševito tlo'.¹¹

⁴ Petar Šimunović, *Obalni nazivi i hidronimijski atlas*, Třeti zasedání Mezinárodní komise pro slovansku onomastiku, Sborník referátu a přispěvků, Liblice 1966, str. 51—54.

⁵ Petar Šimunović, *Toponimija otoka Brača*, str. 217.

⁶ Isto, str. 217.

⁷ Milan Moguš, *Toponomastička istraživanja južnoga Jadrana*, Ljetopis JAZU, knj. 61, Zagreb 1956, str. 408.

⁸ U domaćem izgovoru *Kòsměč*, lok. sg. na *Kosměču*. Na ranijim jugoslavenskim kartama zabilježen je oblik *Kosmač*. (Imena zabilježena na ranijim jugoslavenskim, austrijskim i talijanskim kartama navodim samo onda kad su različita od sadašnjeg oblika.)

⁹ U domaćem izgovoru *Gòlěč*, lok. sg. na *Golěču*.

¹⁰ U domaćem izgovoru *Pònta od Ljútě*. Imenom *Ljuta* zove se na ovom području još i jedna rijeka (*Ljùta* ili *Ljùta rijèka*), selo (*Ljùta*) i dvije uvale (jedna: *Vàla od Ljútě rijèke*; druga ima četiri oblika: *Ljùta*, *Jùta*, *Dùbokā Ljùta*, *Robinzòn*).

¹¹ Uspor. imenicu *ljut* = krš, litica.

(shema 1)

pokriveno ~ golo				
<table style="border-collapse: collapse; margin: 0 auto;"> <tr> <td style="border-bottom: 1px solid black; padding: 2px 10px;">Kosmeč</td> <td style="border-bottom: 1px solid black; padding: 2px 10px;">Goleč</td> </tr> <tr> <td style="padding: 2px 10px;"></td> <td style="padding: 2px 10px;">Ljuta</td> </tr> </table>	Kosmeč	Goleč		Ljuta
Kosmeč	Goleč			
	Ljuta			

Ovakve, vidljive suprotnosti pokazuju i toponimi s pridjevima *mali*: *velji*, kao npr. za uvale *Mala Hodobja*,¹² *Male bige*,¹³ *Mali Jakljan*¹⁴ prema *Velja rijeka*,¹⁵ *Velji pijesak*,¹⁶ odnosno za rtove *Mali Pač*,¹⁷ *Mali voz*¹⁸ prema *Velja*,¹⁹ *Velje brdo*.²⁰ Oblik pridjeva *velji* ili *veli*, koji je inače vrlo čest u čitavoj Dalmaciji, upućuje na starinu, pa je u vremenskoj suprotnosti s oblikom *veliki*, koji je noviji. Tako pored *Malo ralo*²¹ (<vratlo, tj. mali prolaz) živi *Veliki Vratnik*²² (vratnik znači također prolaz), *Mali Pač*²³ pored *Veliki Pač*, ali na osi vremenske suprotnosti javlja se *Velji pijesak* pored *Veliki žal*.²⁴

(shema 2)

	<u>mali</u>	~	<u>velji</u>	
uvale:	Mala Hodobja		Velja rijeka	
	Male bige		Velji pijesak	
rtovi:	Mali Pač		Velja	
	Mali voz		Velje brdo	
			<u>velji</u>	~
				<u>veliki</u>
	Malo ralo			Veliki Vratnik
	Mali Pač			Veliki Pač
			Velji pijesak	Veliki žal

Određena grupa toponima pokazuje suprotnost u pripadništvu. One uvale ili rtovi koji su sastavni dijelovi nekog privatnog poseda nose naziv *Ograda* ili *Ogradica*²⁵ za razliku od onih koji su opća dobra, pa imaju naziv

¹² U domaćem izgovoru *Mālā Hōdōbja*, *Mālā Hōdovja*, *Mālā Hūdōbnja*. Na ranijim jugoslavenskim kartama: *Godobljava*, a na talijanskoj pomorskoj: *Mala Hodobja*.

¹³ U domaćem izgovoru *Māle bige*.

¹⁴ U domaćem izgovoru *Māli Lākļjan* nasuprot imenu *Vēlikī Lākļjan* koji u ranijim jugoslavenskim kartama nosi naziv *Galera*.

¹⁵ U domaćem izgovoru *Vēļjā rijēka*, na austrijskim kartama: *Glavati*.

¹⁶ U domaćem izgovoru *Vēli pjēsāk* i *Vēli pjēsāk*.

¹⁷ U domaćem izgovoru *Māli Pāč* i *Pāč māli*.

¹⁸ U domaćem izgovoru *Māli vōz*, na austrijskim kartama: *Mali vos*.

¹⁹ U domaćem izgovoru *Pōnta Vēje*, na jednoj austrijskoj karti: *Veljara*.

²⁰ U domaćem izgovoru *Vēljē brdo*.

²¹ U domaćem izgovoru *Mālo rālo*.

²² U domaćem izgovoru *Vēlikī Vratnik*, na austrijskim kartama: *Bocca Falsa*.

²³ U domaćem izgovoru *Pōnta od vēlikōg Pāča*, a na jednoj austrijskoj karti: *Pta. Patkio*.

²⁴ U domaćem izgovoru *Vēlikī žō*, na jednoj austrijskoj karti: *Veliki žali*, a na drugoj: *Veložalo*.

²⁵ U domaćem izgovoru *Vāla od ōgradice* i *Pōtok*.

*Banovina*²⁶ (:ban) ili *Kraljeve skalice*²⁷ (:kralj). Ovamo bi se mogao pribrojiti i toponim *Osmine*.²⁸ Bit će da su u uvali s takvim imenom seljaci mogli obrađivati zemlju uz naplatu poreza koji se zvao osmina.

(shema 3)

privatno	~	opće
Ograda		Banovina
Ogradica		Kraljeve skalice
		Osmine

Suprotnost se reflektira i na liniji često-rijetko. Tako, nikoga neće iznenaditi što ovdje susrećemo imena za uvale koja su u vezi s primorskom florom, na primjer sa smokvom: *Smokovača*,²⁹ *Smokovijenac*,³⁰ *Smokvina*,³¹ ili s maslinom: *Masline*,³² *Maslinova*,³³ *Maslinovica*,³⁴ ili s lozom: *Loznica*.³⁵ Mogli bismo se iznenaditi kod toponima koji se odnose na bilje koje je rijetko na južnoj obali, kao npr. na vrbu: *Vrban*,³⁶ *Vrbe*,³⁷ *Vrbica*,³⁸ odnosno dub ili hrast: *Dubac*,³⁹ *Rastova*⁴⁰ (<hrastova), *Rašće*⁴¹ (<hrast+je) i dr. Međutim, iznenađenje neće biti veliko kad se dosjetimo da je ono što je rijetko veoma obavijesno, pa stoga rijetka vrba ili hrast odnosno dub baš zbog svoje neobičnosti pomažu u orijentaciji više od onoga što je obično, često, svakidašnje.

(shema 4)

često	~	rijetko
Smokovača		Vrban
Smokovijenac		Vrbe
Smokvina		Vrbica
Masline		Dubac
Maslinova		Rastova
Maslinovica		Rašće

Rijetko nasuprot čestom ogleda se i u izmjeni oblika toponima. Ono što je u čestoj uporabi, obično ne mijenja oblik. Zato je običan i pridjev *sveti*

²⁶ U domaćem izgovoru *Bánovina*.

²⁷ U domaćem izgovoru *Skällice kräljëve* i *Kepi i Sukës*.

²⁸ U domaćem izgovoru *Ösmine*.

²⁹ U domaćem izgovoru *Smòkovača*, na jednoj austrijskoj karti: *Smokova*.

³⁰ U domaćem izgovoru *Smokovijènac*.

³¹ U domaćem izgovoru *Smòkvina* i *Smòkvina*.

³² U domaćem izgovoru *Mäsline*, *Zalli i Ullijeve* i *Zalli i Buchatit*.

³³ U domaćem izgovoru *Mäslinova* i *Väla od Mäslinove*.

³⁴ U domaćem izgovoru *Mäslinovica*.

³⁵ U domaćem izgovoru *Lòznica*.

³⁶ U domaćem izgovoru *Vrban*.

³⁷ U domaćem izgovoru *Vrbe* i *Vrbe*.

³⁸ U domaćem izgovoru *Vrbica* i *Väla od Vr̀bicè*.

³⁹ U domaćem izgovoru *Dúbac*.

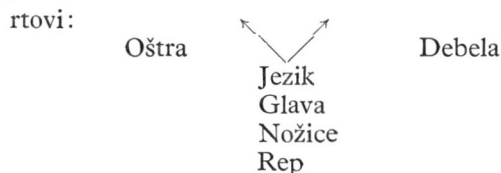
⁴⁰ U domaćem izgovoru *Rástova*.

⁴¹ U domaćem izgovoru *Rášće*, na jednoj austrijskoj karti: *Dragi rat*.

uz imena Andrija, Nikola i Petar, što se vidi u toponimima *Sveti Andrija*⁴² (pličina), *Sveti Nikola*⁴³ (otočić), *Sveti Petar*⁴⁴ (rt) ili *Supetrić*⁴⁵ (otočić). Nasuprot tomu ime Petka vrlo je rijetko, pa od ranijeg naziva za rt *Sveta Petka* danas se u narodu rabi samo *Petka*,⁴⁶ kako je zabilježeno i na kartama već pred pedesetak godina.⁴⁷

Ali pored ovih direktnih suprotnosti postoje i različitosti koje su također neka vrsta suprotnosti. Tako se npr. rt *Oštra*⁴⁸ može suprotstaviti rtu *Debela*⁴⁹ (jer pridjev *debeo* znači i *zaobljen*⁵⁰), ali između ta dva pola postoji čitava skala oštrosti i zaobljenosti koju je, kad se radilo o rtovima, naš čovjek tako inventivno pokazao kroz metafore. Zato je npr. — upotrebljavajući nazive za dijelove tijela — jednom rtu dao ime *Jezik*,⁵¹ drugomu *Glava*,⁵² s nijansama *Glavica*⁵³ i *Glavičine*,⁵⁴ trećemu *Nožice*,⁵⁵ četvrtomu *Rep*⁵⁶ itd.

(shema 5)

I, naravno, nije bivši kontinentalac tu stao: prenosio je nepogrešivom točnošću iz svog jezičnog arsenala one metafore što ih je donio sa sobom ili je nove stvarao. U bujnoj su se metaforici odrazili najrazličitiji oblici rtova i hridi kakvi su se rasuli istočnom obalom Jadrana. Tako i ovdje, na najjužnijem dijelu, nastadoše toponimi

Hljeb ⁵⁷	i	Kolač ⁵⁸
Konj ⁵⁹	i	Kobila ⁶⁰

⁴² U domaćem izgovoru *Svêti Andrija*.

⁴³ U domaćem izgovoru *Svêti Nikôla* i *Školjić*.

⁴⁴ U domaćem izgovoru *Svêti Pëtar*, *Pônta svêtôga Pëtra* i *Pônta od jezêrà*.

⁴⁵ U domaćem izgovoru *Supetrić* i *Mâli škôlj*.

⁴⁶ U domaćem izgovoru *Pëtkà*.

⁴⁷ Uspor. npr. ime otoku *Grgur* u sjevernom primorju.

⁴⁸ U domaćem izgovoru *Ôštra*, na talijanskim kartama: *Pta d' Ostro*.

⁴⁹ U domaćem izgovoru *Dëbela* i *Dëbela*.

⁵⁰ Vidi ARj. s.v. *debeo*.

⁵¹ U domaćem izgovoru *Jëzik* i *Pônta od Jëzika*.

⁵² U domaćem izgovoru *Gláva*.

⁵³ U domaćem izgovoru *Glávica* i *Pônta Glávicë*.

⁵⁴ U domaćem izgovoru *Glávicëine*.

⁵⁵ U domaćem izgovoru *Pônta ôd Nožicã*, na svim kartama: *Nožice*.

⁵⁶ U domaćem izgovoru *Rëp*.

⁵⁷ U domaćem izgovoru *Hjëb* i *Pônta ôd Hjeba*.

⁵⁸ U domaćem izgovoru *Koláč*.

⁵⁹ U domaćem izgovoru *Kônj* i *Pônta od Kônja*.

⁶⁰ U domaćem izgovoru *Kobila* i *Kôbila*.

Mačka⁶¹ i Mišnjak⁶²
 Barjak⁶³ i Sjekirica⁶⁴ itd.

Uvale su, za razliku od rtova, zaklonjenije, bogatije zemljom, pa se zato zovu ili po kakvoći tla kao *Gnjila*,⁶⁵ *Gnjilište*,⁶⁶ *Ruda*⁶⁷ 'crvenkasta zemlja' (<rud=rid, crven, crvenkast), ili, još češće, po flori. Već spomenutim botaničkim toponimima kao *Smokovača* ili *Maslinovica* treba dodati imena *Gaj*,⁶⁸ *Lovorika*,⁶⁹ *Lukovice*,⁷⁰ *Planikovac*,⁷¹ *Prapratna*,⁷² *Rogač*,⁷³ *Trsteno*,⁷⁴ *Žukovac*⁷⁵ itd.

(shema 6)

Generalno uzевši, moglo bi se reći da u imenima uvala nalazimo povezanost sa zemljom, a kod rtova s kamenom. Zato su, nasuprot uvalama, za rtove ili hridi sasvim obična imena kao *Kamenova*,⁷⁶ *Krš*,⁷⁷ *Lave*⁷⁸ (<labe 'odsječene hridi'), *Ljuta* ili metafore kao *Kuk*,⁷⁹ *Krastavi*,⁸⁰ *Kostur*⁸¹ i dr.

⁶¹ U domaćem izgovoru *Mäčka* i *Böndikumpär*, na nekim jugoslavenskim i austrijskim kartama: *Kupa*.

⁶² U domaćem izgovoru *Mišnjäk*.

⁶³ U domaćem izgovoru *Pönta od Barjäka*, *Ponta e Bajrakut* i *Ponta e Fenerit*.

⁶⁴ U domaćem izgovoru *Sjëkirica*, na nekim jugoslavenskim kartama: *Sikirica*, a na nekim austrijskim: *Sikisica*.

⁶⁵ U domaćem izgovoru *Gñila*.

⁶⁶ U domaćem izgovoru *Gñjilište* i *Gñjirište*, na austrijskim kartama: *Gujilište*.

⁶⁷ U domaćem izgovoru *Rüda*.

⁶⁸ U domaćem izgovoru *Gäj*.

⁶⁹ U domaćem izgovoru *Lovörika*.

⁷⁰ U domaćem izgovoru *Lükovice*.

⁷¹ U domaćem izgovoru *Plänikovac*.

⁷² U domaćem izgovoru *Präpratna* i *Väla od Präpratnë*.

⁷³ U domaćem izgovoru *Rögäç*.

⁷⁴ U domaćem izgovoru *Trsteno* i *Trstenovo*.

⁷⁵ U domaćem izgovoru *Žukovac*.

⁷⁶ U domaćem izgovoru *Kämenova* i *Međëdina*.

⁷⁷ U domaćem izgovoru *Krš*, na austrijskim kartama: *Topla*.

⁷⁸ U domaćem izgovoru *Läve* i *Bädanj*, na austrijskoj karti: *Lavai*.

⁷⁹ U domaćem izgovoru *Kük*, lok. sg. na *Küku*.

⁸⁰ Jedna od tri hridi (*Plosni*, *Krastavi* i *Mali*) koje narod zove skupnim imenom *Škojiti*.

⁸¹ U domaćem izgovoru *Köstür* i *Kòstur*.

(shema 7)

	kamen (rtovi) ~ zemlja (uvale)
	Kamenova Gnjila
	Krš Gnjilište
	Lave Ruda
	Ljuta
metafore:	Kostur
	Kuk
	Krastavi

Isto tako, nasuprot botaničkim imenima kod uvala za rtove su karakteristični zoološki, pa uz spomenute toponime *Konj*, *Kobila* i *Mišnjak* susrećemo *Golubinj*,⁸² *Miševac*⁸³ i *Sokolić*.⁸⁴

(shema 8)

	botanika (uvale) ~ zoologija (rtovi)
Smokovača	Kobila
Maslinovica	Mišnjak
Lovorika	Konj
Lukovica	Golubinj
Rogač	Miševac
Trsteno	Sokolić

Kao što se iz ovoga pregleda vidi, obalna makrotoponimija na jugu jugoslavenskoga primorja prošarana je suprotnostima u svim pravcima: golo stoji uz obraslo, malo uz veliko, rijetko uz često, zemlja uz kamen, stariji naziv uz noviji itd. Takvoj konfiguraciji nije trebalo umjetnih orijentira, pa ih ovdje gotovo i nema. Ako su gdje gdje zatrebali, bili su u vezi sa životom, najčešće ratovanjem. Istaknute točke, rtovi, dobivaju imena *Straža*,⁸⁵ *Stražica*⁸⁶ i *Baterija*,⁸⁷ a uvale kao zakloništa *Lupeška*⁸⁸ i *Tatinja*.⁸⁹

Tako nam se, kad pogledamo sve zajedno, i na ovaj način otkriva istina o geografskoj razvedenosti istočne obale Jadrana koja je i na svom južnom dijelu jednako tako zanimljiva kao što je zanimljiva na srednjem i sjevernom dijelu.

⁸² U domaćem izgovoru *Golubinj* i *Golubîn*, na austrijskoj karti: *Golubinka*.

⁸³ U domaćem izgovoru *Miševac*.

⁸⁴ U domaćem izgovoru *Sokolić* i *Brák*, na jednoj austrijskoj karti: *Harpoti*.

⁸⁵ U domaćem izgovoru *Straža*.

⁸⁶ U domaćem izgovoru *Stražica*.

⁸⁷ U domaćem izgovoru *Pônta od Batèrijë*.

⁸⁸ U domaćem izgovoru *Pôrto Lâdro*, a na kartama: *Lupeška*.

⁸⁹ U domaćem izgovoru *Tatinja* i *Pôrto Lâdro*.

